

Марко Паовица

ЈЕДНА КРИТИЧКА ПАНОРАМА

Марко Недић: *Основа и прича*,
Филип Вишњић, Београд, 2002

Основа и прича, четврта есејистичка књига Марка Недића, садржи шеснаест огледа о истом броју савремених српских прозаиста праћених кратким уводним есејем, прилично тесним и провизорним поетолошким постаментом за једну толико бројну фигуралну групацију. Текстови су распоређени хронолошки, не по времену настанка, већ по хронологији појављивања писаца о којима се у овој књизи говори. Према предмету, они се могу сврстати у неколике групе. Првом, најширем кругу припадају огледи посвећени целокупном делу појединих писаца, односно оној целини прозног стваралаштва других аутора која претходи настанку Недићевог критичког текста о њима (огледи о Слободану Џунићу, Живојину Павловићу, Данилу Кицу, Павлу Угринову, Милораду Павићу, Мирку Ковачу и Милисаву Савићу). Иако широког, или најширег предметног обухвата, то су махом огледи са интерпретацијским тежиштем на једном делу, или прозном циклусу, које овај критичар сматра најзначајнијим књижевноуметничким остварењем извесног писца. Другу потенцијалну групу узајамно сродних текстова чине тумачења најуспелијих романа тројице писаца, кад развијена у контексту осведочених тематских или индивидуалнопоетич-

ких ауторских преокупација (огледи о Јовану Радуловићу и Мирославу Јосићу Вишњићу) кад непосредно – из структуралног склопа садржинских и формативних чинилаца, осмишљеног у духу постмодернистичког доживљаја историје и појединачне људске судбине (оглед о Радославу Петковићу). У трећи круг могу се сврстати краћи синтетички огледи, најближи жанру портрета, у којима се истичу основне тематске и стилске црте, као и најважнији уметнички квалитети неких писаца (Данила Николића, Радована Белог Марковића и Михајла Пантића) или се инструктивно и врло убедљиво говори само о једном, дистинктивном обележју ауторског рукописа (оглед о Горану Петровићу). Најзад, жанровски једностран приступ двојници писаца (Видосаву Стевановићу и Радославу Братићу) условљен је, по свој прилици, вредносним мерилем, јер они још увек остварују своја најбоља књижевна достигнућа на подручју приповедачке прозе.

Тумачећи појединачно прозно дело или укупан опус једног писца, Недић стално држи отворен видик на њихов ужи и шири књижевни контекст. Функционалност тога поступка не исцрпљује се, међутим, само у вишеструкој информативности контекстуализације. Оцртан по мерилима мање или више стабилизованог критичког консензуса, књижевни контекст у овим огледима има пре свега, или бар поврх свега осталог, и неку врсту улоге фона на којем се истичу корективне вредности Недићевих хеуристичких пробоја. На систематској функционализацији везе између текста и контекста, односно између контекстуализације и тежишта интерпретације, почива у ствари дискретна стратегија Недићевих тумачења. С једне стране, момент контекстуализације представља извештајан вид споне за потенцијално уланчавање појединачних огледа у дијахронијској поетичкој перспективи; са друге – повремено релационисање према контексту у самој процедури тумачења индиректно проблематизује устаљене представе о смислу, значају, изразу и садржају конкретних поетичких преокрета у српској прози минуле епохе. На тај начин овај критичар настоји да релативизује оштро конфронтационе и, по његовом мишљењу, упрошћене, самим развојем књижевне ситуације превазиђене критичке представе о узajамно супротстављеним поетичким концепцијама, то јест да посредује сопствену, веродостојнију слику о њима преко низа појединачних тумачења уклопљених у најширу књижевноеволутивну перспективу модерне српске прозе.

Најбољи резултат тог настојања огледа се у Недићевом непогрешивом препознавању и осведочено темељитом осветљавању стваралачке индивидуалности прозног рукописа, било у контексту посебне генерацијске или поетичке оријентације, било у погледу његове литературности уопште. Полазећи од тзв. структуралне доминанте као главног оперативног мерила, Недић овом књигом пружа вишеструк и

нијансиран, иако још увек непотпун критички увид у тематску, стилску и значењску, речју – у поетичку разумењеност српске прозе последњих неколико деценија, с евидентном намером да апострофира јединство и прожимање разноликости као динамички принцип еволутивних кретања у националној прози обухваћеног раздобља. Он то постиже успевајући да споменути доминанту код сваког писца готово увек идентификује у различитим слојевима или аспектима наративног исказа. Код Данила Николића, на пример, то је емотивна и чулна личност прозних јунака подложних социјалним, политичким и историјским ломовима, због чега они „живе и постоје истовремено у два света, у два времена и у два простора”; код Угринова то је двострукост утопијског искуства; код Павића – палимпсестна функција документарног или псеудодокументарног предлошка „културне, научне, књижевне или аутобиографске природе”, на којем почивају и радикално иновативан конструктивни принцип, и реинтерпретативно начело приповедања, и „умножена слика стварности” са својом „загонетком значења”; код Живојина Павловића то је опет „двострука перспектива стварности”, аналитички идентификована готово на свим плановима њене књижевне транспозиције; код Киша – иронијска и метафизичка објективација трагичног доживљаја живота огрезлог у злу идеологије и историје; код Милицава Савића иза „непосредног, чак непосредованог виђења стварности” заправо доминира значењски пресудна „тежња овога писца за прерушавањем основних слојева књижевног текста”, посебно присутна у психолингвистичкој пројекцији његових наратора и прозних ликова; код Братића језик његове прозе, потврђен у најширем интонативном распону дијалекатског идиома, јесте – „њена структурална и естетска доминанта”, као што је то, само у знатно стилизованијој верзији, и код Белог Марковића; код Горана Петровића та улога припада специфичности његове поетске фантастике; итд, итд...

Најбољим огледима из ове књиге, а безмало су сви најбољи, Марко Недић потврђује неколико одавно доказаних квалитета врсног тумача прозне речи. То су, пре свега, осећање естетске вредности као подразумевљивог услова његовог критичког оглашавања; предано трагање за њеним исходиштем уз суверено кретање унутрашњим простором прозног дела и његовим референтним пољем; већ споменута способност карактеризације индивидуалног рукописа и изразита наклоност према тзв. иновацији наративног исказа; најзад, садржајна мисао неутралног дескриптивно-интелектуалног стила, јасна и увек доречена, по цену синтаксичке издржљивости фразе. Мада Недић прегнантно истиче и систематски упутно тумачи доминантне црте и уметничке квалитете бројних писаца међу којима владају не мале поетичке, индивидуалне, као и вредносне разлике, његов критички став у тој више-

струкој различности, његов однос према принципијелно супротстављеним поетичким концептима, према неједнаком значају и несразмерним естетским домаћајима појединих аутора остаје, међутим, неисказан или, у најбољем случају, посредован. (Посредован и самим избором аутора са имплицитним ревалоризацијским интенцијама. У том погледу, с посебним оправдањем, ваља истаћи Недићев оглед о Павлу Угринову, чије књижевно дело без сумње поседује још већу вредност и већи значај од оних који су му у досадашњој критичкој рецепцији признавани, по истрајности, дубини и распону индивидуалистичког преиспитивања доживљаја и смисла историје и човекове егзистенције, јединственим у савременој српској прози.)

Више основаних и неколико проблематичних теза из Недићевог уводног текста подређено је, изгледа, главној намери аутора да верификује нека осведочена књижевна постигнућа постмодерниста, оснажујући при томе културну позицију и стваралачки дигнитет њихових дугогодишњих поетичких противника – писаца стварносне прозе. Ту намеру потврђује и избор аутора на чијем делу Недић показује своје изузетно *умеће њумачења*. Осим Павића, Киша и тројице млађих постмодерниста, тим избором су обухваћени сви значајнији писци некадашње стварноснопрозне школе, као и неколико старијих аутора мање или више блиских томе наративном моделу. У тим пропорцијама ваља, за сада, тражити и Недићев неисказани критички став према различитим поетичким концептима у савременој српској прози. За сада, јер је у овом избору упадљиво одсуство великог броја врло значајних имена из фиксираног временског оквира, о којима овај критичар најављује текстове у некој другој, вероватно, својој следећој књизи. Стога је прерано колико и немогућно изрицати дефинитиван суд о Недићевој експертској слици најновијег раздобља националне прозе пре но што она буде довршена и у целини приступачна заинтересованом посматрачу.